Úvod do korpusové lingvistiky 3

AUTOMATICKÁ MORFOLOGICKÁ ANALÝZA (TOKENIZACE, LEMMATIZACE A TAGGING, DESAMBIGUACE)

Rozdíl mezi tokenem a slovem

- slovo
- slovoforma/slovní tvar/textové slovo
- grafická forma a jednotka parole
- slovo a interpunkce
- slovo a složený tvar
- slovo a spřežka

Tokenizace

- V korpusové lingvistice automatický proces, který člení text složený z písmen, interpunkčních znamének a mezer na jednotlivé izolované ↗tokeny, tj. na slovní tvary a interpunkční znaménka pro účely dalšího (obvykle počítačového) zpracování.
- Řetězce znaků definované znakové sady a definované oddělovače

Příklad

„Chcete-li mi to dát, neváhejte!“

„
Chcete
-
li
mi
to
dát
,
neváhejte
!
“

Velikost korpusu

syn2015

Popis:

Synchronní reprezentativní korpus

Velikost:

120 748 715 pozic

Webová stránka:

http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015

Štítky:

čeština | reprezentativní | synchronní | řada SYN | psaný

Dostupná metadata:

Atributy		Struktury	
word	1 751 599	<doc>	3 376
lc	1 426 255	<text>	114 492
lemma	777 011	<p>	2 805 065
lemma_lc	733 708	<s>	8 004 732
tag	3 529	<hi>	539 521
pos	12	<lb>	48 905
case	8		

Pozice

- Tokeny/pozice – jednotky, v nichž se měří velikost korpusu.
- Podle počtu pozic se přibližně vypočítává počet textových slov (s opakováním).
- 120 748 715 pozic 100 milionů slovních tvarů
- word – různé slovní tvary
- lc – různé slovní tvary, ignoruje se velikost písma

Lemma

- Textové slovo/systémové slovo
- Slovo jako jednotka textu
- Slovo jako lexikální jednotka
- Lemma – základní tvar – reprezentativní tvar
- Reprezentativní slovníková podoba, která je při automatickém zpracování jazyka v procesu ↗lemmatizace přidělována každé formě v ↗korpusu.

Lemmatizace

- Přiřazení ↗lemmatu jednomu slovnímu tvaru (příp. skupině slovních tvarů) v textu.
- Může být součástí morfologické analýzy
- slovnímu tvaru se přiřadí všechna jeho lemmata nezávisle na kontextu (pro homonymní tvar může být takových lemmat více)

Příklad

Jí je špatně. Já sním o Vánocích všechno.

- jí jíst/ona
- je být/ono
- špatně špatně
- . .
- já já
- sním sníst/snít
- o o
- vánocích vánoce
- všechno všechno
- . .

Disambiguace

- V případě víceznačného výsledku je součástí lemmatizace ↗disambiguace (zjednoznačnění) slovních tvarů v textu, kdy se náležité lemma stanoví z nabídky, kterou poskytla morfologická analýza, na základě kontextu.
- Problém disambiguace mnohdy nelze vyřešit na základě jazykového kontextu.

Lemmatizátor

- Počítačový program, který provádí automatickou lemmatizaci .
- Je buď samostatný, n. je modulem morfologické analýzy, či morfologického ↗taggeru provádějícího morfologickou ↗disambiguaci textu.

Význam lemmatizace

- umožní uživateli pracovat nikoli jen se slovními tvary, nýbrž i s lemmaty jakožto reprezentanty příslušných lexémů a jejich paradigmat
- usnadňuje práci s korpusem
- umožňuje pracovat s korpusem na vyšší rovině abstrakce

tag

- Morfologická značka (běžně nazývaná **tag**) je sumarizací gramatické informace o hledaném slovu (pozici) v konkrétním kontextu. Možné tagy pro každý token se přiřazují na základě morfologické analýzy, výsledný tag je pak pro každý token vybrán během následné desambiguace.

Tagger

- Počítačový program provádějící morfologickou ↗disambiguaci textu, která je součástí ↗anotace textu (obvykle v ↗korpusu). K dispozici je: (a) ***stochastický tagger*** (statistický), který provádí disambiguaci na základě ↗strojového učení (✍Hajič & Hladká, 1997; ✍Hajič & Hladká, 1998; ✍Brants, 2000; ✍Votrubec, 2005), n. (b) ***tagger založený na lingvistických pravidlech***, která buď vytváří lingvista (✍Karlsson & Voutilainen ad. (eds.), 1995; ✍Tapanainen & Voutilainen, 1994; ✍Oliva & Hnátková ad., 2000; ✍Květoň, 2006; ✍Petkevič, 2006), n. se automaticky vyvozují z textů (✍Brill, 1992), n. (c) ***hybridní tagger***, který spojuje výhody přístupů (a) a (b) (✍Hajič & Krbec ad., 2001; ✍Jelínek & Petkevič, 2011). Na výsledky činnosti **t.** obvykle navazuje program na syntaktickou analýzu textu, ↗parser. Někdy je **t.** součástí parseru.

Příklad pos tagů

Jí je špatně. Já sním o Vánocích všechno.

jí	jíst/V/ona/P
je	být/V/ono/P
špatně	špatně/D
.	./Z
já	já/P
sním	sníst/V/snít/V
o	o/R
vánocích	vánoce/N
všechno	všechno/P
.	./Z

Většinou je vše v pořádku

vyrazit - říkala , že se obléká , ale že	jí/P je/V špatně/D	. Když stále nešla , volal jsem jí znovu .
v deset v práci , další říkala sestře , že	jí/P je/V špatně/D	, že bere inzulin , ale nemá ho s sebou
svědků bydlících v okolí . „ Řekl jsem , že	jí/P je/V špatně/D	... “ Útok žirafy Americká vědkyně Katy Williams a její
, „ čuchněte si , slečno ! “ a že	jí/P je/V špatně/D	a kolena že má rozedraná tak hrůzně , že mi
mě poprosila , abych to vzala za ni , protože	jí/P je/V špatně/D	. Udělala jsem jenom to , co po mně chtěla
probudila před svítáním . Její první myšlenka byla , že	jí/P je/V špatně/D	, protože jí zprostřed břicha vycházel silný pocit nevolnosti .
Volala mu na mobil , aby hned přijel , že	jí/P je/V špatně/D	a kdovíco ještě . Prostě ho ukecala . Šel nahoru
ní ale alkohol necítili a sama jim řekla , že	jí/P je/V špatně/D	a je diabetička . Ženu se podařilo zachránit včas .
; krmí se sama ; přejedením si způsobí , že	jí/P je/V špatně/D	; má strach , že bude muset přerušit kojení dítěte
se bála , že nastydne , si mysleli , že	jí/P je/V špatně/D	od srdce – navzdory tomu , že Naděžda Pavlovna trpěla
snad pět let a když zrovna neřídí auto , tak	jí/P je/V špatně/D	i při pětiminutové jízdě . . Nešikovně a nezkušeně jsem
nemá křičet . Po aktu žena nabulíkovala pachateli , že	jí/P je/V špatně/D	a aby otevřel okno . " Dívka v nestřeženém okamžiku
, která uvařila kávu ženě , jež tvrdila , že	jí/P je/V špatně/D	, přišla o pět tisíc korun . Cesty mohou být

Občas se vloudí chyby

☐	MF plus	určuje a třídí . A přestože zná snad všechny ,	jí/on/P je/být/V	*jenom* málokdy . „ Mě už na to neužije ,
☐	Sestry sudičky	nemytého uprchlíka , jak se láduje zbytky z kuřete ,	jí/on/P je/být/V	*přímo* z talíře v lednici . Dospěla nakonec k názoru
☐	Týden	, ve Znojmě mají problémy s pravidelnou konzumací ryb (	jí/on/P je/být/V	*jen* 33,1 % lidí) . V Plzni mají ryby

" Já/já/P sním/snist/V o/o/R vánocích/vánoce/N bílých , kdy každé přání splnilo se nám .

Místo vašich schůzek sis měl lépe vybírat

trvání oprav bude příjezd do zámku zcela znemožněný autům .	**Místo/místo/R**	*oprav bude* označené a ohraničené zábranami . Vstup do areálu
Bučicích . V ulici Nová budou prováděny úpravy silnice .	**Místo/místo/R**	*oprav bude* důkladně označeno . Cyklostezku dokončí letos Zruč nad

Výhody lemmatizace

- Všechny tvary určitého lexému vyhledáme i bez lemmatizace:
- [lc="pes|ps([auiyů]|em|ům|ech|ovi|ové)"]
- [lemma="pes"]
- Pokud budeme chtít hledat všechna maskulina životná, která končí v nominativu sg. na s a skloňují se podle typu *pán*, bez lemmatizace a taggování to nepůjde.

Tagset

- Poziční atributový
- Gramatické vlastnosti, jako např. slovní druh, rod, číslo, pád, osoba, …, se značkují a) na určité pozici nebo b) jsou pojmenovány určitým atributem.
- Gramatické významy jako např. substantivum, maskulinum, plurál, genitiv, 1. osoba, …, jsou vyjádřeny závazně a) na určité pozici nebo b) za odpovídajícím atributem.

poziční značka

Struktura značky

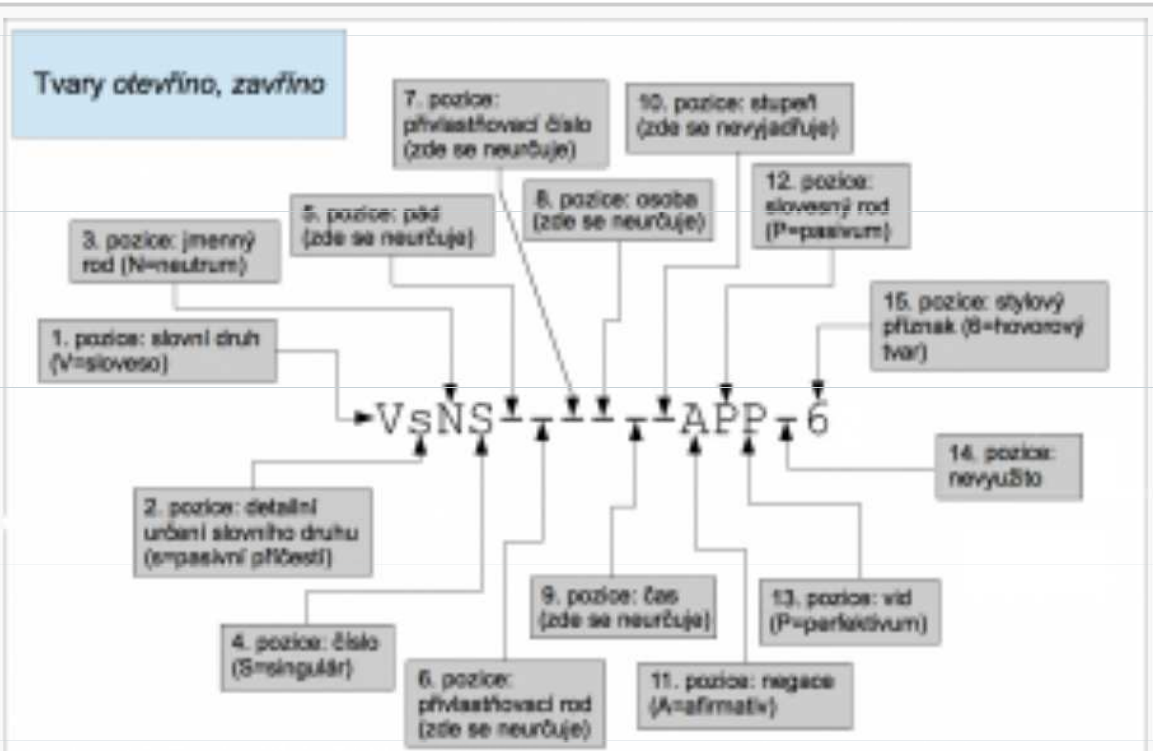

Popis tagu odpovídajícího slovním tvarům *otevřino, zavřino* v korpusu SYN2020

Poziční systém tagu

Vlastní...

á ještě neud	cesty do Kraslic .	Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	, cítím se špatně . Nečekal jse
ním kouskem minulého roku nebo prvním nového .		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	. Každé dopoledne čekám za (
jsem se , že jsou ještě i levné požitky .		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	. Jsem tu sám , skládám odve
zavolat a ujistit je , že jsem v pořádku a		mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	. 12 . 15 : Jedna protivná serv
Vůbec nejsem naštvaná , " odpověděla naštvaně . "		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	a jsem v pohodě . " No jistě , a
Wezr roztrhl obálku a četl : " Milá tetinko ,		mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	a posílám ty věci , už je nepot
jsi na tom líp než tvůj otec . " "		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	, " řekl Wesley . " Když - no ,
" Zaklonila hlavu , aby na něj viděla . "		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	. A ty se máš ? " " Výborně .
. Zamumlá cosi jako , že se má dobře ,		mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	, protože mám přítelkyni , kter
Jonas . " Sijambo , " odpověděla Nikola . "		Mám/mít/VB-S---1P-AAI-- se/se/P7--4--------- dobře/dobře/Dg-------1A----	. " " Tak už mám dva žáky , "

Atributový systém tagu

ky na téma "jak se máš?</s><s>- děkuju,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	a jak se máš ty?</s><s>" byly vzhledem k
vičení.</s><s>Teď se to všechno obrátilo,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	a fitness mě živí," říká Filip Šteflovič o své
m, že jsem poslední... no neva Tak čauky,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	, jen se trochu už s těma staroušema nudír
dět na mé váze.</s><s>Je to sice pravda,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	, ale kila mě trápila stále.</s><s>Celý můj
ě rádi."</s><s>anketa,návštěvníci plesu: "	**Mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	zpívám Karla Gota a Petra Muka, jinak nic.
Maminko NE!!!</s><s>7. týden:Maminko,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	.</s><s>Jsem v nebíčku... Strašně mi chyb
i nadpřirozeného řádu.</s><s>"Maminko,	**mám** mít/k5eAaImIp1nS	**se** se/k3xPyFc4	**dobře** dobře/k6eAd1	.</s><s>Jsem v nebíčku..." Otázka možno

Různé korpusu a různé jazyky používají různé tagsety

- https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:verze10#morfosyntakticka_anotace
- https://www.sketchengine.eu/German-rftagger-part-of-speech-tagset/
- http://utkl.ff.cuni.cz/%7Erosen/public/stts_guide.pdf

Araneum Francogallicum Minus (French, 15.03) 120 M

ce ballet orchestré à Agadez puis Niamey . L' on	parle/parler/VER:pres	d' une demande d' amnistie individuelle émanant de notre front
laisser la place aux multinationales ? Au moment où on	parle/parler/VER:pres	de traduire les responsables Guinéens auteurs des crimes et viols
en France de 1875 , les alternatives dont nous allons	parler/parler/VER:infi	au cours de ce séminaire apparaissent dans le système pénal
de dyslexie souffrant de légers troubles de la vue ne	parlant/parler/VER:ppre	pas français couramment . A ce jour là , BrowseAloud
sur le mot " diaporama " ! : Observons et	parlons/parler/VER:pres	de tout ce qui concerne notre planète et son humanité
et se pose continuellement des questions : " De quoi	parle/parler/VER:pres	l' histoire ? Que va-t-il arriver maintenant ? A quoi
qui se battent dans le parking du Fuzzy . On	parle/parler/VER:pres	encore de la légendaire bataille de Lacolle . On sait
éritage et une affirmation tragique de son existence , Marcel	parle/parler/VER:pres	! Il parle de son enfance , sans père ,
affirmation tragique de son existence , Marcel parle ! Il	parle/parler/VER:pres	de son enfance , sans père , dans une famille
monologue absurde , naïf , ironique et poétique , Marcel	parle/parler/VER:pres	aussi de ses peurs imaginaires et des dangers réels en

Araneum Germanicum Minus (German, 15.02) 120 M

erforderlich Argumente und Ziele die für den Erhalt des Bahnhofs	sprechen/sprechen/VVINF	„ Hier Brilon-Wald , hier Brilon-Wald ! “ bekannter Bahn
Theorie selbst erfassen , mit denen man also über Theorien	spricht/sprechen/VVFIN	. Definition 2.6 . Metatheoretische Begriffe Begriffe mi
eoretische Begriffe Begriffe mit denen man über Eigenschaften von Theorien	spricht/sprechen/VVFIN	werden metatheoretische Begriffe genannt . 2.3 .3 . Ol
die Sprache , mit der eine Wissenschaft über ihre Gegenstände	spricht/sprechen/VVFIN	. Betrachten wir zunächst die Verwendung der Wissen
Chemiker , z.B. , verwendet Sprache um über Gegenstände zu	sprechen/sprechen/VVINF	, die keine Sprache sind . Die Sprache , die
verwendet . Er verwendet Sprache , um über Gegenstände zu	sprechen/sprechen/VVINF	, die selbst nicht Sprache sind . Die Sprache ,
rache , mit der man über nicht-sprachliche Gegenstände einer Wissenschaft	spricht/sprechen/VVFIN	, wird Objektsprache genannt . Der Wissenschaftler ve
Wissenschaftler verwendet Sprache jedoch auch , um über Sprache zu	sprechen/sprechen/VVINF	, z.B. über die Objektsprache seiner Wissenschaft . Da
2.8 . Metasprache Jede Sprache mit der über eine Sprache	gesprochen/sprechen/VVPP	wird , ist eine Metasprache Da eine Metasprache selbs
Man kann in der Metasprache über alle Beschaffenheiten ihrer Objektsprache	sprechen/sprechen/VVINF	. Man kann in der Metasprache Regeln für den Gebrau

Příklad otázek v testu

- Vyjmenuj jednotlivé kroky automatického zpracování textu, jejichž výsledkem je lemmatizovaný a morfologicky taggovaný text.
- Jak zjistíme velikost korpusu?
- Uveďte příklady, kdy jeden slovní tvar lze interpretovat vícero lemmaty.
- Uveďte příklady, kdy jeden slovní tvar lze interpretovat jediným lemmatem, ale má více významu gramatických kategorií pádu a čísla.